

Ljudmil Dimitrov

**Vélikí poeti majhnih narodov ali kako je Prešeren spregovoril bolgarsko
in kaj je povedal Bolgarom**

---

objavljeno v:

Darja Pavlič (ur.): *Slovenska poezija. Obdobja 40*. Ljubljana: Znanstvena založba
Filozofske fakultete, 2021.

<https://centerslo.si/simpozij-obdobja/zborniki/obdobja-40/>

© Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 2021.

Obdobja (e-ISSN 2784-7152)

VÉLIKI POETI MAJHNIH NARODOV ALI KAKO JE PREŠEREN SPREGOVORIL BOLGARSKO IN KAJ JE POVEDAL BOLGAROM

Ljudmil Dimitrov

Slavjanski fakultet, Sofija

ljudiv@abv.bg

DOI:10.4312/Obdobja.40.507-513

Prispevek razkriva pomen velikih pesnikov majhnih narodov, ki vključujejo literaturo, ki ji pripadajo, v skupni evropski kulturni proces. Razlog za to besedilo je prvi celotni prevod poezije Franceta Prešerna v bolgarščino z začetka leta 2021. Prevajalec poskuša razložiti ne le pomen prvega slovenskega pesnika za Bolgare, temveč razmišlja tudi o prenosu jezikovnega in sociokulturnega konteksta, pa tudi o svojem pristopu k Prešernovemu »spregovarjanju« v bolgarščini.

France Prešeren, kontekst, prevod, bolgarsko-slovenski kulturni stiki

The paper reveals the importance of great poets to small nations, who incorporate the literatures to which they belong into the common European cultural process. The reason for this article is the first complete translation of France Prešeren's poetry into Bulgarian, which appeared in 2021. The translator explains not only the importance of the main Slovene poet for Bulgarians, but also reflects on the transfer of linguistic and sociocultural context, as well as on his approach to Prešeren's »speaking« in Bulgarian.

France Prešeren, context, translation, Bulgarian-Slovene cultural contacts

»You English, you cannot paint, you cannot model, you cannot write music«
»Some of us can at times write pleasing verses,« said Ashenden, with good-humour [...]
»Yes,« said Mrs Caypor, with a strange gesture, »you can write poetry. I wonder why.«
William Somerset Maugham, *The Traitor*¹

V obdobju oblikovanja narodov, ki se je vleklo natančno dve stoletji in je omejeno z dvema velikima padcema, Bastilje (1789) in Berlinskega zidu (1989), je osnovno vlogo odigralo 19. stoletje, čas evropske romantike. Takrat so se majhni narodi začeli prebujati in zahtevati svojo enakopravnost in avtonomnost tako, da so začeli graditi svojo identiteto najprej prek živega estetskega občiva: himne, alegorične podobe, stereotipov, značilnosti jezikovnega ozemlja, na katerem bivajo, narodne dediščine, predstavljene v umetni ali folklorni epiki. Glavno vlogo v tem procesu je

1 »Vi, Angleži, kaj pa vi imate? Niti slikarjev, niti kiparjev, niti skladateljev.«
»Enega, dva ne tako slaba pesnika,« je dobrodušno rekel Ashenden [...]
»Ja,« se je strinjala gospa Caypor s čudno gesto, »poezijo pa res znate pisati. Čudim se, zakaj.«
William Somerset Maugham, *Izdajalec* (prevod L. D.)

imela poezija. In če lahko po površini, obsegu jezika in vplivu kulture, gospodarstva, političnih in ideoloških doktrin delimo države v Evropi na velike sile in periferijo, bi bila pri pesnikih taka delitev napačna in neumna.

Pojav samostojne knjige s poezijo Franceta Prešerna v bolgarščini je gesta, ki jo dolgujemo Slovencem, če že ne celo stoletje, pa vsaj več kot štiri desetletja. To zavlačevanje, natančneje prelaganje na kasneje, je neupravičeno in hkrati povezano z zapletenimi in raznolikimi konceptualnimi vprašanji, ki niso le literarnega, ampak predvsem zgodovinskega in sociokulturnega značaja.

Nedopustno je – za vsako kulturo, ki spoštuje samo sebe, pa celo neopravičljivo –, da nacionalni poet, pri tem največji, ki je konstituiral identiteto svojega naroda z jezikom, idejami, predvsem pa s svojimi odločitvami, še ni »spregovoril« v bolgarščini, tako kot so nam »spregovorili« številni drugi (naj se omejim le na A. S. Puškina, A. Mickiewicza, K. Hynka Mácho, T. Ševčenka, Petra II. Petrovića Njegoša, S. Petófiya, M. Eminescuja). Problem pa je še toliko bolj neprijeten, ko gre za Prešerna – prvega pesnika Slovenije, države, ki nam je blizu ne samo zemljepisno in jezikovno, ampak tudi zaradi svoje zgodovinske usode. Ne poznam druge tuje literature, v kateri bi Bolgarija in Bolgari zajemali tako ključno mesto in bili povzdignjeni za vzor, navdih idej in pozitiven primer, kot se to dogaja v slovenski literaturi od sedemdesetih let 19. stoletja dobesedno do danes. Najbolj intenzivni obdobji, ki sta spodbujali interes za našo bit in njeno umetniško upodobitev, sta dve: eno je z razdalje, drugo neposredno. »Posredno« zajema čas od aprilske vstaje (1876) do balkanskih vojn in prve svetovne vojne. »Neposredno« pa nastopi s krepitvijo živega kulturnega dialoga med nami prek gostovanj pisateljev, pesnikov, glasbenikov, slikarjev, igralcev in organiziranja literarnih večerov, razstav, koncertov, gledaliških predstav; to se je dogajalo med vojnama, natančneje od leta 1932 (takrat sta na vabilo PEN-a v Ljubljano prvič prišli Elisaveta Bagrjana in Dora Gabe ter postavili začetek novih literarnih stikov) do 29. 6. 1948, ko je bila sprejeta znamenita resolucija Informbiroja po sporu Tita in Stalina zaradi oddaljevanja KPJ od marksistično-leninistične ideologije. Ta nesrečni politični akt nam je namenil usodo, da ostanemo v primežu Sovjetov, Slovencem pa določil mesto v združenju »neuvrčenih«, kjer je dominirala Srbija, na naše meje pa se je za skoraj pol stoletja spustila »mala« železna zavesa, ki pa ni ločevala Zahoda od Vzhoda, ampak dve različici totalitarizma. Med hladno vojno so se posamezni entuziasti iz Bolgarije in Slovenije počasi in z naporom trudili zapolniti vse večje bele lise v kulturni izmenjavi. Nedotaknjeno je ostalo samo eno: naša vzajemna naklonjenost, ki se nenehno prenaša in vzdržuje kot kulturni spomin.

Edina Prešernova pesniška zbirka *Poezije* je izšla decembra 1846 z letnico 1847 – prav ko je bil rojen Hristo Botev.² In ni naključje, da tukaj omenjam Boteva: izjemno pomembno je, da je izmed vseh držav bivše Jugoslavije edino v Sloveniji poezija našega narodnega junaka izšla v samostojni knjigi ob 100. obletnici njegove smrti

2 Po novem načinu danes sprejemamo za datum njegovega rojstva 6. 1. 1848, v resnici pa je bil rojen točno za božič, 25. 12. 1847, zaradi česar je bil krščen kot Hristo.

(1976). Vključena je pod številko 34 v ugledni zbirki *Lirika* založbe Mladinska knjiga, prevod pa je delo neutrudne in predane popularizatorice bolgarske literature v drugi polovici 20. stoletja, Katje Špur (1908–1991). To pa ni edini razlog, zaradi katerega menim, da bi morali že zdavnaj vrniti to lepo gesto Slovence tako, da na primeren način izdamo Prešernovo poezijo.

In še nekaj. Ravno France Prešeren je prvi, ki v slovenski literaturi omenja našo domovino, sicer povezano z mitom o Orfeju, ampak kljub temu prenaša bralca v kraje, kjer živijo Bolgari, in navede nekaj pomembnih toponimov, ki so od njegovih časov do danes povezani z Bolgarijo: Rodopi, Trakija, Hemus (Stara planina). Čeprav je na prvi pogled del tem v njegovi poeziji »lahkoten« in »zabaven«, pa se je sčasoma kategorično pomaknil k recepcijskemu statusu ne samo kanonskega, ampak tudi »visokega« pesnika tako v domovini kot zunaj nje. Njegova paradoksalna izbira, da piše v slovenskem jeziku (ki se je takrat še zmeraj normativno in grafično oblikoval, toda že prinašal občutek za izjemnost in svečanost), je za Slovence neprecenljiva.

Pri izboru del, s katerimi se določen nacionalni poet predstavi tuji publiki, je bistven sprejemajoči kontekst, v tem primeru – bolgarski. Predpostavlja se, da je kontekst nevrtaščično energetsko in semantično polje, ki deluje nasprotujoče/odbijajoče približno eno stoletje. Vse, kar je starejše od 100 let in je postalo nedvomna klasika v lastnem jezikovnem prostoru, ima izjemno sposobnost, ne samo da se reaktualizira v svojem, ampak tudi da se brez težav realizira v tujem okolju, kjer je bilo do tega trenutka popolnoma neznano, sočasno pa lahko »nevtralizira« morebitni odpor.

Na žalost nimamo pristinega Prešernovega portreta, ki bi bil narejen še za časa njegovega življenja. Najbolj znana upodobitev, delo avstrijskega slikarja Franza Kurza von Goldensteina (1807–1878), je iz leta 1850 – leto dni po pesnikovi smrti – in je narejena »po spominu«, kot umetnina pa je precej nespretna in neprepričljiva. Če upoštevamo neverjetno visok nivo, ki ga je dosegalo portretiranje v 19. stoletju, Prešernova podoba v interpretaciji Goldensteina zbuja, če ne drugega, začudenje. Na platnu pred nami je moški nedoločljive starosti (48 let, kolikor jih je štel pesnik ob svoji smrti, se je tisti čas sprejemalo že kar za starost) z blodečim, negotovim, celo nekoliko prestrašenim pogledom, mogoče nekoliko otožnim in popolnoma brez avreole duhovnega aristokrata, zato je videti bolj kot povprečen podeželan, lepo oblečen za praznik (ali sliko). Vsi kasnejši poskusi njegove likovne ali grafične upodobitve izhajajo iz te »matrice«, seveda z obvezno olupšavo, toda ohranjajo njegovo značilno »prepoznavnost«. Neprimerljivo boljši (avto)portret je sama Prešernova poezija – tukaj izgineta vsa naivnost in malomarnost/nepopolnost, njegova virtuoznost se odraža ne le v uporabi uveljavljenih zvrsti in verzni oblik, kot so oktava, stanca, sonet, balada, lirsko-dramatični dialog; iz njegovih pesmi vejejo nprav, erudicija, širina misli, zapleten značaj in názor, celostni psihološki profil avtorja, v katerem prevladujejo iskrena sposobnost ljubiti tako ženske-muze kot tudi tistih nekaj prijateljev, ki jih je imel, melanholični nemir zaradi razhajanja med visokimi cilji, težnjami, ustvarjalnimi namerami in stvarnostjo, pa tudi jasno distanciranje od neumnosti, pretencioznosti in omejenosti na šolnika/učenjaka in oblastnika ter lastna samoironija in nezadovoljstvo

nad samim seboj. Ko pozorno beremo Prešernovo poezijo oz. se vanjo potapljamo, lahko odkrijemo tisti sloj njegove literarne kompetence, ki ga ni mogoče najti v pisnih in skopih dokumentih o njegovem življenju, ki so se ohranili do danes. Najmočnejši vtis takoj naredi njegovo poglobljeno znanje o antični umetnosti in literaturi, predvsem poznavanje Homerja, o renesansi (zlasti poezija Petrarce, pa tudi Danteja, Shakespeara, Torquata Tassa, Luisa de Camõesa, Cervantesa), pa tudi resna seznanjenost z neposrednimi predhodniki in sodobniki, pisatelji in filozofi, ki so vplivali nanj: Gottfried Bürger, brata Schlegel, Hegel in seveda Goethe, Schiller, Byron, Shelly in Mickiewicz. Toda osnovna komponenta začrtanega in kasneje značilnega stila in poetike Prešerna je razmišljujoča romantika, čeprav je v duhu in posameznih motivih moč čutiti tudi izposojanje ali celo vztrajanje pri retoriki uporniškega toka smeri. Estetsko osnovo njegove lirike določa mešanje diskurzov v nemškem jezikovnem prostoru, ki mu je pripadal, in je v svojem bistvu predvsem hedonistična, ljubezenska, čeprav ob natančno poimenovanih baladah in romancah lahko srečamo tudi elegije, parodije, satiro, toda vse sintetizirajo različne vizionarske aspekte, nad katerimi prevladuje romantično-sentimentalna vizija sveta. Njegova ogromna zasluga za ves slovanski svet pa je naslednja: poezija nemškega jezikovnega prostora je zelo težko združljiva s slovansko mentaliteto in razmišljanjem. Prešeren je kulturna figura, ki je vgradila oba modela mišljenja v skupno čutenje, z drugimi besedami, ki je adaptirala oz. poslovanila nemškojezično senzibilnost.

Prešeren je naklonjen ne le aktualnim političnim gibanjem svojega časa, ampak tudi nacionalni identiteti, ki – kot pri vsakem odgovornem pesniku in graditelju rodnega – zavzema trdno pozicijo v nasprotovanju poskusom, da bi bil slovenski jezik prestavljen med utopične doktrine in hipoteze kot t. i. »ilirizem« in da bi mu bila odvzeta možnost proizvesti lastno kodifikacijo in literarno normo, ki bi bila temelj slovenske enotnosti in bi zarisala etnično ozemlje ljudi, ki se razumejo in sporazumevajo med seboj v enotnem jeziku. Prešeren je to dosegel in v nekem smislu to celo presega literarni pomen njegovega dela. Sprožil je evropeiziranje slovenske poezije ne le prek izposojanja in adaptiranja uveljavljenih zvrsti, ampak tudi z uvajanjem silabotoničnega verza, ki kultivira zahtevno normo izražanja. Njegova nesporna zasluga v razvoju slovanske poezije pa je stvaritev *Sonetnega venca* – njegova »blagovna znamka« v skupnem slovanskem kanonu (v kolikor je le-ta mogoč), zagotovo pa med slovanskimi klasiki.

V današnjih dneh se Prešerna trmasto potiska v kategorijo »državnih pesnikov« – strategija, za katero so krivi vsaj trije faktorji: državni kulturni praznik, ki se praznuje 8. februarja – na dan njegove smrti; po njem poimenovana najvišja državna nagrada za dosežke na področju umetnosti, ki se vroča vsako leto; in predzadnja, 7. kitica *Zdravljice*, ki je bila 27. 9. 1989 določena za besedilo himne Republike Slovenije. Mlada država, ki je razglasila svojo neodvisnost julija 1991, je mrzlično potrebovala novo legitimnost in v središču tako potrebnih simbolov se je znašel Prešeren. V Bolgariji je precej neznano dejstvo, da se je tudi Ivan Vazov prostovoljno lotil

prirejanja besedila *Marica šumi* (himna Kneževine Bolgarije med letoma 1886 in 1947) v primerno obliko. Vazov ne skriva obžalovanja, da njegovo ime ni povezano z »državnim maršem«, zato je »izpopolnil« besedilo, da je pristajalo ritmu že dobro znane melodije. V uredniški opombi je 4. 12. 1912 v časopisu *Mir* (št. 3733) zapisal:

Že dolgo časa se čaka nujno potreben popravek v besedilu zgodovinskega bolgarskega marša, ki ga je napisal, kot nam je vsem znano, pokojni Nikola Živkov. Njegovo besedilo, ki pri ritmu ne ustreza vedno taktu marša, ima tudi okorno napisane verze, in te pomanjkljivosti niso prijetne za uho in okus, ko se poje *Marica šumi*. Pri splošnem navdušenju, ki ga danes zbuja vojaška glasba tega marša, je popravek besedila postal obvezen, da lahko svetu predstavimo prilično spodoben, tudi vsebinsko, marš ...

Toda med tem citatom in pristankom *Zdravljice* v podobnem kontekstu je ogromna razlika. Vazov vztrajno ponuja svoje storitve za predelavo tujega besedila, da bi se ovenčal s (še enim) simbolom državnosti; nasprotno pa Prešeren, ko ustvarja svojo znano pesem, ne ve, da piše prihodnjo himno Slovenije. V tem smislu niti on niti Cvetan Radoslavov, avtor prvotne variante današnje bolgarske himne *Draga domovina*, nista postala »državna poeta« (tukaj sploh ne primerjajmo umetniških kvalitete tega, kar sta napisala), saj sta njuni besedili dobljeni »na pladnju« in uporabljeni za ritualne namene po njuni smrti.

Dosedanja recepcija Prešerna v bolgarskem literarnem prostoru je na žalost zanemarljiva in ne dovoljuje trditev, da je njegovo ime trajno prodrlo v kulturni spomin Bolgarov. Na kratko predstavljam kronologijo njegovega izjemno fragmentarnega usvajanja pri nas.

Prva Prešernova pesem, objavljena v bolgarščini, je *Zdravljica (Slovanski glas* 1907, št. 2, prevod Dimitar Krastev Popov), tri leta kasneje pa se v istem časopisu (1910, št. 1) pojavi v prevodu Stiljana Čilingirova. K varianti Popova je skladatelj H. Gvozdoz napisal glasbo za moški zbor in spremenil besedilo v »obredno pesem za moški zbor a Capella«. Tretji prevod te pesmi je delo Dimitra Panteleeva in je izšel v reviji *Slovani* (1945, št. 2–3). Še dve pesmi se skupaj z *Zdravljico* pojavita v antologiji *Slovanski poeti*, ki je izšla leto kasneje: *Hrast, ki vihar na tla ga zimski trešne* (tretji izmed *Sonetov nesreče*) in *Neiztrohnjeno srce*, ki ju je prav tako predelal Panteleev. V interpretaciji Ivana Kolarova so izšle še *Oči sem večkrat vprašal, ali smem (Antologija svetovne ljubezenske lirike, Sofija, 1967)* in *Gazele (Sto mojstrov in evropske ljubezenske lirike, Sofija, 1976)*, natančneje druga in tretja pesem iz cikla *Gazele*. Leta 1977 so bile v prvi del antologije *Slovanske literature – primeri* (Sofija: Znanost in umetnost), ki jo je za potrebe univerzitetne slavistike sestavil Emil Georgiev, vključene štiri Prešernove pesmi. Dve je za izdajo pripravil Georgiev: prvi sonet nesreče *O, Vrba* in magistralni sonet *Sonetnega venca*, ki pa je preveden svobodno, brez upoštevanja akrostiha in v jamskem šesterku, namesto peterku. *Sonetni venec* pa se v celoti pojavi v antologiji *Sto mojstrov in soneta* (Sofija: Narodna kultura, 1978) v prevodu Kirila Kadijskega (str. 223–230).

In še nekaj besed o mojem prevajalskem pristopu.

S knjigo *Poezije* (Sofija: Colibri, 2021; 256 strani) je bolgarski bralec prvič dobil priložnost, da se v celoti seznanj z ustvarjanjem Franceta Prešerna. Posamezne interpretacije, omenjene zgoraj, so že zdavnaj pozabljene, natančneje – nikoli zapomnjene, ostale brez odziva in recepcije v našem kulturnem prostoru. In ko upoštevamo še, da nas od »najbližjih« do tega trenutka delijo več kot štiri desetletja, od prvih pa več kot stoletje, sem moral začeti od začetka in graditi pristop do Prešernovega poetičnega diskurza s poustvarjanjem njegovega zorenja, poglobljanja in profesionalnega kristaliziranja – od nezrelega mladostnega ljubezenskega javkanja, posnemanja zvrsti in stilov, prek odražanja njegove lastne individualnosti s satiro, samoironijo in uporabo veseljaškega izročila do razglabljaljajočih lirskih razkritij, predstavljanja in zagovarjanja pozicij o združitvi naroda prek jezika, mentalitete, družbene identitete in vedno večjega zaupanja v slovansko duševno kodo, namesto od zunaj vsiljene in nesprejemljive avstrijske (germanske). Moja velika odgovornost pa je bila še nekaj drugega. Prevajalci morajo iskati in najti smisel v besedilu, tudi ko ga bralec malomarno preskoči. In velikokrat je genialen ne (samo) avtor, ampak tudi način, po katerem vrednotimo njegovo delo. Vprašanje, ki mi leži na duši, je, v kakšni meri delo vstopa v kanon z določeno interpretacijo, še bolj pa, v kakšni meri interpretacija (vnaprej) določa vključitev določenega dela v kanon. Ne moremo spremeniti besedila, lahko pa spremenimo njegovo interpretacijo. Interpretacija je spremenljivka, besedilo je konstanta. Njuno usklajevanje, tj. njuna variabilnost – da postaneta fleksibilna in prilagodljiva aktualnemu kontekstu – se lahko doseže samo prek prevoda. Ko prevedemo neko besedilo, mu vgradimo interpretacijo in vsak naslednji prevod vodi njegove semantične kode naprej k sodobnemu recepcijskemu polju sprejemajoče kulture. Zato se ne trudimo zakoličiti interpretacije. Usojeno ji je, da se spreminja skupaj s časom in z okoliščinami. Okoliščine so lahko sociokulturne (ideologija, politika, vsakdan) ali pa umetniške (gledališče, kino, glasba, instalacije idr.).

Do zdaj je manjkala tudi utrjena bolgarska jezikovna faktura (»infrastruktura«) v razlagi Prešernovega pesništva. Razen nekaj njegovih del, ki so se v preteklosti pri nas najpogosteje pojavljala, kot npr. *Zdravljica*, pri naslovu katere so prevajalci enotni, je bilo v veliko drugih primerih treba iznajti besedno formulo in najprimernejšo bolgarsko ustreznico ne samo pri naslovih, ampak tudi pri prepoznavnih verzih, ki so za Slovence postali sveti in ki so ovrednoteni kot univerzalna humanistična sporočila. Zelo sem pazil tudi na natančno upoštevanje originalnega ritma in oblike pesmi v *Poezijah*. Zato je ta prevod zapečatil zapletene etape, prek katerih mora nujno preiti uvajanje najpomembnejšega avtorja v tuj, pa vendar soroden kontekst. Optimistična pričakovanja so, da bo ponujena interpretacija spodbudila in rodila nove poskuse, tako delne kot celostne, ki jo bodo uporabili kot odskočno desko ali pa ji nasprotovali in preobrnili tukaj ponujene rešitve, kar bo jasen znak, da se je potreba po komuniciranju z navdihujočo poezijo Franceta Prešerna v svojem jeziku izkazala za trajno in je pesnik v bolgarskem literarnem kanonu prisoten enakopravno z drugimi evropskimi klasiki.

Tuje (sprejemajoče) kulture ne zanimajo izjeme v primarni kulturi, ampak njene zakonitosti. In prevajanje ne pomeni le preprostega prestavljanja besedila iz enega jezika v drugega z lingvističnega vidika, ampak spremljanje nekoga, vpeljevanje v prostor, postaneš vodnik, posrednik, pomočnik, samarijan, brez katerega ta, drugi, ne more. Odkrivaš mu smisel, uvajaš ga v smisel. Postaneš Vergil, ki vedno najde izhod iz pekla ali raja – v pravoslavju namreč nimamo na razpolago vic. Krščanske literature, vključno s slovanskimi, so se začele prek prevoda. Prevod je njihov temelj in na prvem mestu ni le izbira, ampak tudi dolg prevajalca. In vsak tuji slovenist je, po mojem mnenju, dolžan domači kulturi dati vsaj delček slovenske literature.

Literatura

- БОБЧЕВ, Стефан Савов, 1905: Франьо Прешерн. (Едно народно празненство у словенците.) *Българска сбирка* VIII. 469–473.
- ДИМИТРОВ, Людмил, 2019: Геният на една нация. Франце Прешерн и неговата българска рецепция. *България – Македония – Словения: межкултурни диалози в XXI век*. Софيا: Аз-Буки. 41–53.
- КИРОВА, Лилия, 2004: Франце Прешерн. *Преводна рецепция на европейските литератури в България*, Т. 6. *Балкански литератури* (в две части). София.
- ПРЕШЕРН, Франце, 2021: *Поезия*. Превод от словенски език, предговор и коментар Людмил Димитров. София: Колибри.
- ВАЗОВ, Иван, 1912: Шуми Марица. *Мир* 3733 (4 май 1912).